

καὶ νὰ ἐκδηλώσει τὴν οἰκεία του ἀλήθεια ἀπέναντι στὶς προσχηματισμένες ιδέες ποὺ τοῦ ἀντιπαράτασσουμε ἐκ τῶν προτέρων.

Οἱ φαινομενολογικὲς περιγραφὲς τοῦ Χάϊντεγгер εἶναι ὀρθότατες, διότι στοὺς κόλπους τῶν δῆθεν νομιζόμενων «ἄμεσων δεδομένων» ἀξιοποιοῦν τὴν προληπτικὴ δομὴ ποὺ συγκροτεῖ τὴν ἐννόηση. Καὶ ὄχι μόνον. Τὸ *Sein und Zeit* εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα παράδειγμα ἐφαρμογῆς ἐπάνω σὲ συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ καθολικοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἔργου, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν προληπτικὴ δομὴ τῆς ἐννόησης. Στὸ *Sein und Zeit*, «συγκεκριμένη περίπτωση» εἶναι τὸ ὄντολογικὸ πρόβλημα. Ἄλλὰ τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀπευθύνει κανεὶς πρὸς τὴν ὄντολογία πρέπει νὰ τεθεῖ κατὰ τρόπον συγκεκριμένο, χωρὶς δηλαδὴ νὰ γίνεταί ἀφαίρεση τῆς πυκνότητος τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης ποὺ καθορίζει τὸ νόημα τοῦ ἐρωτήματος. Γιὰ νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐξήγηση τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης τοῦ «ὄντολογικοῦ ἐρωτήματος», ἡγουν «τὰ κεκτημένα, οἱ προσυνειλημμένες γνώμες καὶ οἱ προλήψεις» περὶ αὐτοῦ, εἶναι ἀπαραίτητο κατὰ τὸν Χάϊντεγгер νὰ ὑποβληθεῖ σὲ δοκιμασίᾳ τὸ γενικότερο «ὄντολογικὸ ἐρώτημα», καὶ γιὰ τοῦτο τὸ θέτει συστηματικὰ πρὸς ὅλες τὶς ἀποφασιστικὰς στιγμὰς τῆς ἱστορίας τῆς μεταφυσικῆς. Εἶναι πρόδηλο ὅτι τὸ ἐγχείρημα τοῦ Χάϊντεγгер γίνεται σὲ συνάρτησιν μὲ τὸ καθολικὸ αὐτὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν φανερώνεταί καθ' ὅλην τὴν κλίμακα τῶν ἀπαιτήσεων του, παρὰ μόνον στὴν ἱστοριοερμηνευτικὴ συνείδηση.

Ἐξ οὗ καὶ ἡ πιεστικὴ ἀνάγκη νὰ ἀπεργασθοῦμε μέσα μας μία συνείδηση ποὺ θὰ καθοδηγεῖ καὶ θὰ ἐλέγχει τὶς

προλήψεις οἱ ὁποῖες ἐνέχονται στὰ γνωστικά μας ἐγχειρήματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐξασφαλίζεται ἡ ἀληθινὰ ἐγκυρη κατανόηση ἀφοῦ συνδέεται στενὰ μὲ τὸ ἄμεσο ἀντικείμενο τῶν προθέσεων μας. Καὶ αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Χάϊντεγгер, ὅταν ἀξιώνει ἀπὸ μᾶς «νὰ ἀσφαλίσουμε τὸ ἐπιστημονικὸ μας θέμα, ἀναπτύσσοντας τὰ κεκτημένα καὶ τὶς προσυνειλημμένες γνώμες καὶ τὶς προλήψεις μας, σύμφωνα μὲ “τὰ ἴδια τὰ πράγματα”» ποὺ ἀποτελοῦν τὸν ὀρίζοντά τους.

*
* *

Δὲν πρόκειται ἀσφαλῶς νὰ μᾶς προσάψει κανεὶς ὅτι προχωροῦμε πολὺ μακριά, ἐάν, προεκτείνοντας τὶς ἀναλύσεις αὐτές, ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἡ ἱστορικὴ συνείδηση δὲν ἀποτελεῖ πλέον μία ἐλεύθερη προβολή. Εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴ συνείδηση νὰ διαγνώσει τὶς παλαιὰς προκαταλήψεις καὶ τὶς τρέχουσες προλήψεις τῆς. Χωρὶς αὐτὴ τὴν «κάθαρση», τὸ φῶς ποὺ μᾶς παρέχει ἡ ἱστορικὴ συνείδηση γίνεται ἀμυδρὸ καὶ ἀνενεργό. Χωρὶς τὴν «κάθαρση» αὐτή, οἱ γνώσεις μας περὶ τῆς «ἐτερότητας» τοῦ ἱστορικοῦ ἀντικειμένου δὲν εἶναι παρὰ ἀπλὲς ἀναγωγές· ἡ γνωστικὴ μεθόδευση ποὺ ἐνέχει προκαταλήψεις ἢ προλήψεις καὶ προσχηματισμένες ιδέες περὶ τῆς μεθόδου καὶ περὶ τοῦ πῶς «ὀφείλει» νὰ εἶναι τὸ ἱστορικὸ δεδομένο, καθισποπιδώνει τὴν ἐμπειρία καὶ καταλήγει ἀναπόφευκτα νὰ προδίδει τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ «ἄλλου».

Θὰ ἐξετάσουμε τώρα πῶς μπορούμε νὰ ἀξιοποιήσουμε, στὸ πεδίο τῆς ἐρμηνευτικῆς, τὰ ὅσα διαπιστώσαμε σχετικὰ μὲ τὴν «πραγματωμένη» ἱστορικὴ συνείδηση. Καὶ ἐδῶ

επίσης, ή χαϊντεγκεριανή περιγραφή του έρμηνευτικού κύκλου αποτελεί σπουδαία καμπή. Διότι οι προγενέστερες θεωρίες περιορίζονται στα πλαίσια μιάς καθαρὰ τυπικής σχέσεως μεταξύ του όλου και τῶν μερῶν. Για νὰ εκφράσουμε τὸ ἴδιο πράγμα ἀπὸ ὑποκειμενικὴ σκοπιά, θὰ χαρακτηρίσουμε τὸν έρμηνευτικὸ κύκλο ὡς ἓνα εἶδος διαλεκτικῆς σχέσεως ἀνάμεσα στὴ «μαντεία» τοῦ νοήματος τοῦ ὅλου καὶ στὴν περαιτέρω ἐξήγηση αὐτοῦ διὰ τῶν μερῶν. Μὲ ἄλλα λόγια: σύμφωνα μὲ τίς θεωρίες τοῦ Ρωμαντισμοῦ, ἡ κυκλικὴ κίνηση δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ μίᾳ ἐλλειπῆς –ἀν καὶ ἀναγκαία– μορφῆς τῆς έρευνας. Ἀφοῦ διατρέξει τὸ κείμενο πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις καὶ ἐντοπίζει ὅλες τίς ἀρθρώσεις του, ἡ κυκλικὴ κίνηση ἐξαφανίζεται τελικῶς κάτω ἀπὸ τὸ φῶς μιάς τέλειᾳς κατανόησης. Στὸν Σλάιερμάχερ, τούτῃ ἢ θεωρία τῆς έρμηνευτικῆς κατανόησης φθάνει στὸ ἀπόγειό της μὲ τὴν ἰδέα μιάς καθαρὰ καὶ ἀπολύτως ὑποκειμενικῆς μαντικῆς ἐνέργειας ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου. Μιὰ τέτοια ἰδέα περὶ έρμηνευτικῆς κατανόησης δὲν μπορεῖ προφανῶς νὰ ἐγγυηθεῖ τὸ ἀπαράβατο αὐτοῦ πού, ἀνοίκειο καὶ μυστηριῶδες, κρύβεται στὰ κείμενα. Ὁ Χαϊντεγκερ ἀντιθέτως, ὅταν περιγράφει τὸν κύκλο τῆς ἐννοήσεως, ἐμμένει γενναῖα στὸ γεγονός ὅτι ἡ κατανόηση ἐνὸς κειμένου δὲν παύει ποτὲ νὰ προοικονομεῖται ἀπὸ τὴν προληπτικὴ ὁρμὴ τῆς προκατανόησης.

Ἔς προχωρήσουμε ἀκόμη ἓνα βῆμα. Ἔλεγα ὅτι ἡ κατανόηση μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἓνα σύνολο κυκλικῶν σχέσεων μεταξύ τοῦ ὅλου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ. Ὁ χαρακτηρισμὸς κυκλικὴ σχέση πρέπει ὡστόσο νὰ συμ-

πληρωθεῖ μὲ ἓναν ἐπιπρόσθετο διορισμό· θὰ χρησιμοποιοῦσα εὐχαρίστως τὴν ἐκφραση προσύλληψη τῆς «έντελοῦς συνοχῆς» (Vorgriff der Vollkommenheit). Ἡ «έντελης συνοχή» ἔχει κατ' ἀρχὰς τὴν ἐννοια μιάς προσύλληψης τυπικῆς φύσεως, εἶναι μίᾳ «ἰδέα». Ἐνεργοποιεῖται ὅμως πάντοτε ὅταν πρόκειται νὰ κατανοήσουμε. Δηλώνει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι τῷ ὄντι κατανοητό, ἐὰν δὲν παρουσιασθεῖ ἐμπράκτως ὑπὸ μορφήν νοηματικῆς συνοχῆς. Ἔτσι, τὸ γεγονός, παραδείγματος χάριν, ὅτι σκοπεύουμε νὰ ἀρχίσουμε τὴν ἀνάγνωση ἐνὸς κειμένου σημαίνει πῶς ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή καὶ ὕστερα θεωροῦμε τὸ κείμενο «συνεκτικό», ὅσο τουλάχιστον ἡ προϋπόθεση αὐτὴ δὲν ἀποδεικνύεται ἀνεπαρκῆς ἢ, μὲ ἄλλα λόγια, ὅσο τὸ μήνυμα τοῦ κειμένου δὲν ἀποβαίνει ἀκατανόητο. Ἐὰν ναί, γεννᾶται ἀμέσως ἀμφιβολία καὶ θέτουμε σὲ κίνηση τὸν κριτικὸ μᾶς μηχανισμό. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διευκρινισθοῦν ἐδῶ οἱ κανόνες πού διέπουν τὴν ἐν λόγῳ κριτικὴ ἐξέταση, ἀφοῦ ἡ αἰτιολόγησή τους ἔτσι κι ἄλλοιῶς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ διαχωριστεῖ ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη κατανόηση τοῦ κειμένου. Ἀποδεικνύεται ἔτσι ὅτι ὁ ὁδηγὸς τῆς κατανόησής μας, ἡ προσύλληψη τῆς έντελοῦς συνοχῆς, ἔχει τοῦ λοιποῦ ἓνα ὀρισμένο περιεχόμενο πού δὲν εἶναι ἀπλῶς τυπικὸ χαρακτηρισμὸς. Καὶ ὄντως, ἡ συγκεκριμένη ἐνέργεια τῆς κατανόησης δὲν προϋποθέτει ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν ὕπαρξη μιάς ἐμμενοῦς νοηματικῆς ἐνότητας: ἡ κατανόηση ἐνὸς κειμένου προϋποθέτει ἐπίσης ὅτι καὶ ἡ ἴδια καθοδηγεῖται ἀπὸ ὑπερβατικὲς προσδοκίες, ἡ καταγωγὴ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴ σχέση πού ὑφίσταται μεταξύ τοῦ στοχεύματος τοῦ κειμένου καὶ τῆς ἀλήθειας.

Όταν λαμβάνουμε μιὰ ἐπιστολή, βλέπουμε τὰ πράγματα πού μᾶς ἀνακοινώνονται μὲ τὰ μάτια τοῦ ἀλληλογράφου μας· ἐνῶ ὅμως βλέπουμε τὰ πράγματα μὲ τὰ δικὰ του μάτια, πιστεύουμε ὅτι μᾶς γνωστοποιεῖται ὄχι ἡ προσωπική του γνώμη, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ συμβᾶν πού μᾶς ἀνακοινώνεται στὴν ἐπιστολή του. Ἐάν, κατὰ τὴν ἀνάγνωση μιᾶς ἐπιστολῆς, ἡ προσοχή μας στραφεῖ πρὸς τὶς σκέψεις τοῦ ἀλληλογράφου καὶ ὄχι πρὸς αὐτὸ πού ἐκεῖνος σκέπτεται, τότε ἐρχόμαστε σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἴδια τὴν ἔννοια τῆς ἐπιστολογραφίας. Ὁμοίως, οἱ προλήψεις τὶς ὁποῖες συνεπάγεται ἡ κατανόηση ἑνὸς τεκμηρίου πού μεταβιβάζεται μέσῳ τῆς ἱστορίας, ἀπορρέουν ἀπὸ τὶς σχέσεις μας μὲ τὰ «πράγματα» καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μᾶς μεταβιβάστηκαν αὐτὰ τὰ «πράγματα». Ὅπως ἀκριβῶς δίδουμε πίστη στὶς εἰδήσεις μιᾶς ἐπιστολῆς, ὑποθέτοντας ὅτι ὁ ἀλληλογράφος μας παραβρέθηκε προσωπικῶς στὸ συγκεκριμένο συμβᾶν ἢ ὅτι εἶναι ἔγκυρα πληροφορημένος, ἔτσι δὲν ἀποκλείουμε καὶ τὴ δυνατότητα τὸ παραδεδομένο κείμενο νὰ ἔχει αὐθεντικότερη σχέση μὲ τὸ «ἴδιο τὸ πράγμα» ἀπὸ ὅ,τι οἱ δικές μας ὑποθέσεις. Μόνο ἡ ἀπογοήτευση πού θὰ δοκιμάζαμε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἂν καὶ ἀφήσαμε τὸ κείμενο νὰ μιλήσει μόνο του, ἐντούτοις δὲν καταφέραμε νὰ καταλήξουμε σὲ ἱκανοποιητικὸ ἀποτέλεσμα, θὰ μᾶς ὠθοῦσε ἐνδεχομένως νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ «καταλάβουμε» καὶ ἀπὸ ψυχολογικὴ ἢ ἱστορικὴ ἀποψη.

Ἡ προσύλληψη τῆς ἐντελοῦς συνοχῆς προϋποθέτει λοιπὸν ὄχι μόνο ὅτι τὸ κείμενο εἶναι ἡ ἰσόμετρη ἔκφραση μιᾶς ὀρισμένης σκέψεως, ἀλλὰ καὶ ὅτι μᾶς μεταδίδει τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια. Ἐπιβεβαιώνεται ἔτσι ὅτι ἡ ἀρχέγονη σημα-

σία τῆς κατανόησης ἔγκειται στὸ «νὰ εἶσαι γνώστης τοῦ πράγματος» καὶ ὅτι μόνο κατ' ἐπέκταση λαμβάνει καὶ τὴν ἔννοια τοῦ συλλαμβάνω τὸ στόχευμα τοῦ ἄλλου ὡς προσωπική γνώμη. Ξαναγυρίζουμε ἔτσι στὴν ἀρχέγονη προϋπόθεση κάθε ἐρμηνευτικῆς: πρέπει νὰ εἶναι μία κοινὴ καὶ ἐμπεριεκτικὴ ἀναφορὰ στὰ «ἴδια τὰ πράγματα». Ἡ ἴδια αὐτὴ προϋπόθεση καθορίζει καὶ τὸ κατὰ πόσο εἶναι δυνατὴ ἡ σκόπευση ἑνὸς ἐνιαίου νοήματος, καὶ ἄρα τὸ κατὰ πόσο μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ ἐμπράκτως ἡ προσύλληψη τῆς ἐντελοῦς συνοχῆς.

Ἄφου καταδείξαμε πόσο σπουδαῖο ρόλο διαδραματίζουν γιὰ τὴν κατανόηση ὀρισμένες ἀπολύτως θεμελιώδεις προλήψεις, δηλαδὴ κοινές σὲ ὅλους μας, μποροῦμε τώρα νὰ ὀρίσουμε μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴν ἔννοια τοῦ «ἀνήκου-με», ἢ γουν τὸν παράγοντα παράδοση στὸ πεδίο τῆς ἱστορικοερμηνευτικῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ ἐρμηνευτικὴ πρέπει νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι κατανοῶ πάει νὰ πεῖ συνδέομαι μὲ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα πού ἐκδηλώνεται μέσῳ τῆς παραδόσεως, καὶ ταυτοχρόνως μὲ μία ὀρισμένη παράδοση μέσῳ τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ μοῦ μιλήσει «τὸ πράγμα». Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ ἔργο ἐρμηνευτικῆς κατανόησης πρέπει νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ σχέση μας μὲ «τὰ πράγματα» δὲν εἶναι κάτι πού «ἐξυπακούεται», πού δὲν θέτει προβλήματα. Τὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο ἐδράζεται ἀκριβῶς στὴν ἔνταση πού ἀσκειῖται μεταξύ τῆς «οἰκειότητος» καὶ τοῦ «ἀνοίκειου ἢ ξενικοῦ» χαρακτήρα τοῦ μηνύματος πού μᾶς μεταβιβάζει ἡ παράδοση. Πλὴν ὅμως ἡ ἔνταση δὲν εἶναι ψυχολογικῆς φύσεως, ὅπως κατὰ τὸν Σλάιερμάχερ· συνιστᾷ ἀντιθέτως τὸ νόημα καὶ τὴ δομὴ τῆς ἐρμηνευτι-

κῆς ιστορικότητας. Ἀντικείμενο τῆς ἐρμηνευτικῆς διερώτησης δὲν εἶναι ἡ ψυχικὴ κατάσταση, ἀλλὰ τὸ «ἴδιο τὸ πράγμα» ποῦ μᾶς παραδίδεται ἀπὸ τὴν παράδοση. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν «οἰκεῖο» καὶ ταυτοχρόνως «ἀνοῖκειο ἢ ξενικὸ» χαρακτήρα τῶν ἱστορικῶν μηνυμάτων, ἡ ἐρμηνευτικὴ διεκδικεῖ τρόπον τινὰ «θέση μεσάζοντος». Ὁ ἐρμηνευτὴς ἀνθέλκεται ἀπὸ δύο ἀντίρροπες δυνάμεις: ἀπὸ τὴ μίᾳ πλευρᾷ ἡ παράδοση στὴν ὁποία ἀνήκει, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ ἀπόστασή του πρὸς τὰ ἀντικείμενα ποῦ ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῶν ἐρευνῶν του.

*
* *

Χάρη στὴν «ἐρμηνευτικὴ κατάσταση» ἡ ὁποία θέτει στὸ ἐξῆς τὴν ἐρμηνευτικὴν στὴν «καρδιὰ τῶν πραγμάτων», ἀναδεικνύεται ἓνα φαινόμενο ποῦ ὡς τώρα δὲν εἶχε προσεχθεῖ ὅσο ἔπρεπε. Πρόκειται γιὰ τὴ «χρονικὴ ἀπόσταση» καὶ γιὰ τὴ σημασία τῆς ὡς πρὸς τὴν κατανόηση. Διότι, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι συνήθως πιστεύεται, ὁ χρόνος δὲν εἶναι καμμιὰ χαράδρα ποῦ πρέπει νὰ ὑπερπηδήσουμε γιὰ νὰ ἐπανεύρουμε τὸ παρελθόν· εἶναι στὴν πραγματικότητα τὸ ἔδαφος τοῦ γίγνεσθαι, ὅπου καὶ ριζοβολεῖ τὸ παρόν. Ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» δὲν εἶναι μίᾳ ἀπόσταση ποῦ πρέπει νὰ διανύσουμε ἢ νὰ ὑπερπηδήσουμε, ὅπως ἤθελε ἡ ἀπλοϊκὴ προκατάληψη τοῦ ἱστορισμοῦ. Ἡ σχολὴ αὐτὴ εἶχε τὴν ἀφέλεια νὰ πιστεύει ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἀντικειμενικότητα μποροῦσε νὰ ἐξασφαλισθεῖ, ἐὰν ὁ ἱστορικὸς κατόρθωνε νὰ εἰσέλθει στὴν ὀπτικὴ τῆς ἐποχῆς ποῦ μελετοῦσε καὶ νὰ σκεφθεῖ μὲ τίς ἐννοιες καὶ τίς παραστάσεις ποῦ «προσιδί-

άζαν» στὸ πνεῦμα τῆς. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὄλο τὸ ζήτημα εἶναι νὰ καταστεῖ ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» θεμέλιο μιᾶς θετικῆς καὶ παραγωγικῆς δυνατότητας τῆς κατανόησεως. Ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» δὲν εἶναι ἓνα κενὸ ποῦ πρέπει νὰ ὑπερπηδηθεῖ, ἀλλὰ ζῶσα συνέχεια τῶν στοιχείων ποῦ συσσωρεύονται γιὰ νὰ ἀποτελέσουν μίᾳ παράδοση, στὸ φῶς τῆς ὁποίας ἐπιφαίνονται ὅλα ὅσα φέρουμε μαζί μας ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ ὅλα ὅσα μᾶς παραδίδονται.

Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολή, ἂν στὸ σημεῖο αὐτὸ κάναμε λόγο περὶ παραγωγικότητας τῆς ἱστορικῆς διεργασίας. Ὅλοι ἔχουμε συναίσθηση πόσο αὐθαίρετες γίνονται οἱ κρίσεις μας, ὅσο οἱ ἰδέες μας δὲν ἔχουν διαφωτισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόσταση τοῦ χρόνου. Γιὰ νὰ περιορισθοῦμε σὲ ἓνα παράδειγμα, ἂς φέρουμε κατὰ νοῦ τὴν ἀβεβαιότητα ποῦ χαρακτηρίζει τίς αἰσθητικὲς μας θέσεις ἐναντι τῆς σύγχρονης τέχνης· εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνεξέλεγκτες προκαταλήψεις ποῦ ἀποκρύπτουν τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενο—αὐθεντικὸ ἢ ὄχι—τῶν ἴδιων τῶν ἔργων. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἰδοῦμε ἂν πρόκειται περὶ ἀριστουργημάτων ἢ ὄχι, καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν ἀληθινὴν σημασία ποῦ θὰ ἐπέτρεπε στὴ σύγχρονη τέχνη νὰ λάβει τὴ θέση τῆς στὴ σφαῖρα μιᾶς ἀδιάσπαστης παράδοσης, χρειάζεται πρῶτα νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ σχέσεις τῆς ἐπικαιρότητας. Αὐτὸ βεβαίως δὲν γίνεται ἀπὸ τὴ μίᾳ στιγμῇ στὴν ἄλλη, ἀλλὰ βαθμιαία στὸ πλαίσιο μιᾶς ἀπροσδιόριστης διεργασίας. Ἡ «χρονικὴ ἀπόσταση» ἡ ὁποία διενεργεῖ τὴ διήθηση δὲν εἶναι μέγεθος προσδιοριστό, ἀλλὰ ἐξελίσσεται κατὰ τὴ συνεχῆ κίνηση τῆς ἐκκαθολικεύσεως. Ἡ ἐκκαθολικέυση, κεκαθαρμένη ὑπὸ τοῦ χρόνου, εἶναι μίᾳ δεύτερη παραγωγικὴ

πτυχή τῆς χρονικότητας. Ἔργο τῆς τελευταίας εἶναι ἡ ἀξιοποίηση ἐνὸς νέου εἴδους «προκαταλήψεων». Πρόκειται γὰρ «προκαταλήψεις» πού δὲν εἶναι οὔτε μεροληπτικές, οὔτε ἐπὶ μέρους, ἀλλὰ πού συγκροτοῦν ἀντίθετα τὶς ἐδραιωμένες κατευθυντήριες ἰδέες τῆς ἀληθινῆς κατανόησης.

Ἔτσι διευκρινίζεται καὶ πάλι τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνευτικῆς. Μόνον ὅταν κατανοήσουμε τὸ φαινόμενο τῆς «χρονικῆς ἀπόστασης» καὶ διακριθῶσουμε τὴν ἔννοιά του, μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὸ καθαυτὸ κριτικὸ ἔργο τῆς ἐρμηνευτικῆς, δηλαδὴ νὰ διαχωρίσουμε τὶς προκαταλήψεις πού τυφλώνουν ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις πού φωτίζουν, τὶς ψευδεῖς ἀπὸ τὶς ἀληθεῖς προκαταλήψεις. Χρειάζεται νὰ ἐκτοπισθοῦν ἀπὸ τὴν κατανόηση οἱ προκαταλήψεις πού τὴν καθοδηγοῦν, γιὰ νὰ καταστεί δυνατὴ ἡ ἀποδέσμευση τῶν «ἄλλων στοιχείων» τῆς παράδοσης, πράγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι ἐξασφαλίζεται ἡ δυνατότητα πού ἔχει ἕνα πράγμα νὰ κατανοεῖται ὡς ἄλλο.

Ὅταν κάτι καταγγέλλεται ὡς προκατάληψη, παύει νὰ ἰσχύει ἡ θεωρούμενη ἐγκυρότητά του· καὶ ὄντως, μία προκατάληψη ἐπενεργεῖ ἐπάνω μας ὡς προκατάληψη μὲ τὴν κύρια σημασία τοῦ ὅρου, στὸ βαθμὸ πού δὲν τὴν συνειδητοποιοῦμε ἀρκετά. Μία προκατάληψη ὁμως δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐντοπισθεῖ καὶ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ, ὅσο τελεῖ ἐν ἐνεργείᾳ· χρειάζεται κατὰ κάποιο τρόπο νὰ τὴν ἐρεθίσουμε. Ὁ ἐρεθισμὸς τῶν προκαταλήψεών μας εἶναι ἀκριβῶς ὁ καρπὸς μιᾶς νέας συνάντησης μὲ τὴν παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἀπέρρευσαν κατὰ πᾶσα πιθανότητα οἱ προκαταλήψεις μας. Αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖται πράγματι προσ-

πάθεια κατανοήσεως, εἶναι αὐτὸ πού ἐκδηλώνεται ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπὸ μορφήν ἑτερότητας. Ξαναγυρίζουμε λοιπὸν σὲ μία ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις πού κάναμε προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἔργο τῆς κατανοήσεως ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού κάτι μᾶς ἐγκαλεῖ. Καὶ ἀφοῦ γνωρίζουμε τώρα ποιά εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, ἀπαιτοῦμε ipso facto νὰ τεθοῦν σὲ παρενθέσεις οἱ προκαταλήψεις. Φθάνουμε ἔτσι στὸ πρῶτο μας συμπέρασμα: τὸ γεγονός ὅτι τίθενται σὲ παρένθεση οἱ κρίσεις μας ἐν γένει, καὶ πρῶτες πρῶτες φυσικὰ οἱ δικές μας προκαταλήψεις, μᾶς ἐπιβάλλει τελικῶς τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναλογισθοῦμε μὲ ριζικὸ τρόπο τὴν ἴδια τὴν ἰδέα τῆς ἐρωτήσεως.

*

* *

Ἡ οὐσία τῆς ἐρωτήσεως ἔγκειται στὴν ἐκγύμνωση τῶν δυνατοτήτων καὶ στὴ διατήρησή τους σὲ κατάσταση ἐτοιμότητας. Θὰ ἰδοῦμε παρακάτω μὲ ποιά ἔννοια. Ὅταν μία ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις ἢ τὶς γνώμες μας ἀποβαίνει προβληματικὴ ἔνεκα μιᾶς νέας ἐρμηνευτικῆς εἰδήσεως, ὅταν μᾶς ἐκκαλύπτεται ὡς προκατάληψη, δὲν πᾶει νὰ πεῖ καὶ ὅτι παραχωρεῖ τὴ θέση της σὲ μία «ὀριστικὴ ἀλήθεια»· αὐτὴ τὴν ἀφελῆ ἀποψη ὑποστήριζε ἡ σχολὴ τοῦ ἀντικειμενιστικοῦ ἱστορισμοῦ. Λησμονοῦσε ὅτι τόσο ἡ πεποίθηση πού χάνει τὴ θέση της, ὅσο καὶ ἡ «ἀλήθεια» πού τὴν καταγγέλλει καὶ ἔρχεται νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν κενωμένη θέση, ἀποτελοῦν ἀμφότερες κρίσεις μιᾶς ἀδιάσπαστης ἀλυσίδας συμβάντων. Ἡ «παλαιὰ» προκατάληψη δὲν τίθεται ἀπλῶς κατὰ μέρος. Διότι, στὴν πραγματικότητα,